

I. Lagstiftning

Villkorlig frigivning och kriminalvård i frihet m. m.

De i tidigare krönikor nämnda förslagen (se senast NTfK 1983 s. 238—239) om att villkorlig frigivning från fängelse med vissa undantag obligatoriskt skall äga rum efter halva strafftiden och att påföljden skyddstillsyn liksom kriminalvården i frihet efter fängelse skall intensifieras på olika sätt har trätt i kraft den 1 juli 1983 (proposition 1982/83:85, justitieutskottets betänkande 1982/83:26, SFS 1983:240).

Förvandling av böter

Även det tidigare flera gånger omnämnda arbetet med att skapa nya regler för förvandling av obetalda böter (se senast NTfK 1983 s. 239) har nu lett till lagstiftning, som trätt i kraft den 1 juli 1983 (proposition 1982/83:93, justitieutskottets betänkande 1982/83:29, SFS 1983:351—353).

Förverkande av knivar

Från och med den 1 juli 1983 gäller också nya regler om förverkande av knivar m. m. (proposition 1982/83:89, justitieutskottets betänkande 1982/83:23, SFS 1983:23, SFS 1983:224). Såsom tidigare regogjorts för (se NTfK 1983 s. 57 och 239) innebär de nya reglerna att knivar och andra farliga föremål som påträffas hos någon i situationer då det finns risk för att föremålen skall användas vid våldsbrott kan tas i beslag och förverkas.

Narkotikastrafflagen

Ändringar i narkotikastrafflagen (1968:64) har också beslutats av riksdagen (proposition 1982/83:141, justitieutskottets betänkande 1982/83:37, SFS 1983:363). Även dessa ändringar har trätt i kraft den 1 juli 1983.

De nya reglerna grundar sig på förslag från BRÅ (se NTfK 1983 s. 58) och är avsedda att underlätta lagföringen av kvalificerad narkotikabrottslighet. Gärningsformerna har setts över helt. Av narkotikastrafflagens hittillsvarande gärningsformer behålls överlåtelse och innehav i oförändrad form. I stället för tillverkning blir framställning av narkotika straffbelagd. Härigenom kommer även odling av narkotiska växter att kunna anses falla under gärningsformen. Den särskilda straffbeläggningsen av saluhållande av narkotika avskaffas, då den ansetts sakna praktisk betydelse. Däremot straffbeläggs särskilt förvärv av narkotika i överlåtelssyfte liksom bearbetning, transport, förvaring och vissa andra sådana kvalificerade befattningar med narkotika som inte är avsedd för eget bruk. Även vissa åtgärder som är ägnade att främja narkotikahandel blir belagda med straff, liksom en del former av grovt oakt samma betenden. Ändringarna innebär också att möjligheten att döma för medverkan, försök, förberedelse eller stämpling till narkotikabrott kraftigt utvidgas.

Kommittébetänkanden m. m.

Under våren 1983 har förslag presenterats till nya regler om sexualbrott och trafiknykterhetsbrott och, såvitt gäller påföljdssystemet, om ett nytt militärt ansvars-system. Här skall kort redogöras för huvuddragen i dessa förslag, liksom även för framlagda förslag till en polislag.

Sexualbrottskommittén tillsattes år 1977, sedan ett tidigare utredningsförslag om ny reglering av sexualbrotten hade mötts av kraftig kritik i vissa delar. I betänkandet (SOU 1982:61) *Våldtäkt och andra sexuella övergrepp* lägger kommittén fram förslag till ett nytt kapitel i brottsbalken om sexualbrotten. — Kommitténs huvudförslag rör våldtäktsbrottet. För närvarande kan den juridiska bedömningen av ett våldtäktsbrott påverkas av vilket förhållande kvinnan har haft till mannen. Gällande lag bygger nämligen på att kvinnans uppträdande före övergreppet kan medföra att våldtäktsbrottet skall anses som mindre grovt. I sådana fall skall man endast döma för våldförande och inte för våldtäkt. Kommittén föreslår att detta synsätt skall överges och att det särskilda brottet våldförande avskaffas. Det kommer därmed enligt kommittén att sakna betydelse hur kvinnan har uppträtt före övergreppet. Förslaget innebär vidare att vissa sexualhandlingar som är jämförbara med samlag hänförs till våldtäktsbrottet. Detta innebär bl. a. att homosexuella våldtäkter kommer att straffas som våldtäkt vilket inte är fallet för närvarande. Kommittén föreslår vidare ett särskilt nytt brott som kallas grov våldtäkt. — Ett annat förslag av kommittén innebär att helt frivilliga sexuella förbindelser mellan vuxna släktingar inte längre skall vara straffbelagda. Något absolut förbud mot s. k. incest bör alltså enligt kommittén inte finnas. Däremot, understryker kommittén, bör naturligtvis förbud mot sexuellt umgänge alltså gälla mellan bl. a. föräldrar, styvföräldrar och fosterföräldrar å ena sidan och deras underåriga barn å den andra. I vissa fall kan det vidare enligt kommittén vara nödvändigt att skydda även vuxna personer mot sexuella utnyttjanden. Kommittén föreslår att det skall vara straffbart att utnyttja en annans uttalande underläge för att skaffa sig ett sexuellt umgänge. Ett exempel som nämns i kommitténs förslag är det då en dominerande och viljekraftig fader utnyttjar sitt emotionella övertag i förhållande till sin vuxna dotter för att ha samlag med henne. — Kommittén föreslår också att man utvidgar nuvarande bestämmelser om koppleri. Den viktigaste nyheten är att en hyresvärd kan dömas för koppleri om han tillåter annan att driva prostitutionens verksamhet i en förhyrd lägenhet.

Förslag till ny lagstiftning om trafiknykterhetsbrott har lagts fram av justitiedepartementet i promemorian (Ds Ju 1983:6) *Trafiknykterhetsbrotten*. — Den nu gällande ordningen innebär i princip att den som kör motorfordon när han är påverkad av alkohol döms för rattonykterhet om alkoholhalten i blodet uppgått till mellan 0,5 och 1,49 promille och för rattfylleri om alkoholhalten uppgått till 1,5 eller däröver. Straffet för rattonykterhet är regelmässigt dagsböter. Straffet för rattfylleri är vanligen fängelse, normalt en månad. En uppmjukning av praxis har skett under senare år och huvudregeln att fängelse skall utdömas för rattfylleri har frångåtts i vissa fall, där särskilda skäl ansetts tala för en påföljd som inte innebär frihetsberövande, närmast skyddstillsyn, eventuellt i förening med böter.

Sådana skäl har t. ex. ansetts föreligga om det föreligger ett klart vårdbehov i förening med påtaglig risk för att ett frihetsberövande skulle medföra försvårad anpassning. — I promemorian föreslås att den nedre promillegränsen sänks till 0,4. Vidare föreslås att brottsbeteckningen rattonykterhet skall utgå. I stället skall alla gärningar som innebär körning med otillåten alkoholhalt i blodet betecknas som rattfylleri eller i allvarliga fall grovt rattfylleri. Straffet för rattfylleri skall normalt vara böter men även fängelse skall kunna utdömas, främst i återfalls-situationer. För grovt rattfylleri skall den dömas som kör motorfordon med en alkoholpåverkan i blodet om 1,5 promille eller däröver, om gärningen utgjort återfall eller om körningen samtidigt inneburit vårdslöshet i trafik. En ytterligare förut-sättning är att brottet med beaktande av samtliga omständigheter är att anse som särskilt allvarligt. Straffet för grovt rattfylleri skall normalt vara fängelse. Det förutsätts att fängelsestraffet liksom f. n. skall kunna ersättas med skyddstillsyn eller andra icke frihetsberövande påföljder. — Förslagen i promemorian läggs fram bl. a. mot bakgrunden att det under senare år har varit en allmän strävan att minska antalet frihetsberövanden inom kriminalvården. En annan bakgrundsfaktor är att den nuvarande ordningen när det gäller påföljdsvalet har visat sig vara komplicerad (jfr. NTFK 1981 s. 143). Den föreslagna sänkningen av den nedre gränsen för straffbarhet från 0,5 till 0,4 promille har ansetts påkallad av forskningsresultat som har redovisats på senare tid.

I Sverige finns sedan länge en särskild straff- och processlagstiftning för det militära försvaret. I brottsbalken finns särskilda straffbestämmelser rörande brott av krigsmän och särskilda disciplinstraff för krigsmän. Militäransvarskommittén har i betänkandet (SOU 1983:2) *Nytt militärt ansvarssystem* redovisat en översyn av den gällande militära straff- och processlagstiftningen. Målsättningen har i enlighet med direktiven varit att mer än vad som nu gäller anpassa det militära ansvarssystemet till det regelsystem som gäller inom samhället i övrigt. Förslaget innebär en genomgripande förändring. Det militära straffrättsliga ansvarssystemet föreslås i avgörande hänseenden bli ersatt av ett utomstraffrättsligt disciplinsystem. Detta innebär bl. a. att flertalet straffbestämmelser rörande brott av krigsmän upphävs och att de särskilda disciplinstraffen i brottsbalken avskaffas.

Sverige saknar f. n. en särskild polislag. Förslag till en sådan har lagts fram av 1981 års polisberedning i betänkandet (SOU 1982:63) *Polislag*. Lagförslaget, som grundar sig på ett principbeslut av riksdagen år 1981, innehåller grundläggande bestämmelser om polisens uppgifter, organisation och befogenheter. Lagförslagets tyngdpunkt ligger i en katalog över vissa befogenheter för polisen att tillgripa tvångsåtgärder i sin tjänsteutövning. De tvångsbefogenheter som polisen i dag enligt rättegångsbalken har i den brottsutredande verksamheten, t. ex. att gripa misstänkta och att göra husrannsakan, bör enligt förslaget inte flyttas från rättegångsbalken. Beredningens avsikt har vidare i princip varit att inte tilldela polisen några nya befogenheter. I lagförslaget har i skilda paragrafer tagits upp

— vissa allmänna principer för polisgripanden: bl. a. skall alltid gälla att en polisman skall ingripa på ett sätt som är försvarligt med hänsyn till åtgärdens syfte och övriga omständigheter

- användningen av våld
- omhändertagande för identifiering
- skyddsvisitation m. m.
- vissa särskilda befogenheter till husrannsakan och liknande åtgärder
- särskilda befogenheter i den skyddande och förebyggande verksamheten (exempelvis vid bombhot och liknande misstankar om allvarlig brottslig verksamhet).

I polisberedningens betänkande diskuteras avslutningsvis frågan om s. k. okonventionella spaningsmetoder, t. ex. att polisen provocerar fram bevisning för ett brott eller infiltrerar i en organisation för brottslig verksamhet. Beredningen rekommenderar här att man lägger fast vissa allmänna principer, bl. a. följande:

- polisen får aldrig begå en kriminaliserad handling för att kunna efterforska eller avslöja ett brott
- polisen får aldrig provocera eller annars förmå någon att inleda en brottslig aktivitet
- polisen får aldrig av spaningskäl underlåta att vidta föreskrivna åtgärder mot brott eller en för brott misstänkt person.

Den föreslagna polislagen, som är tänkt att träda i kraft den 1 juli 1984, skall vidare innehålla regler om kortvariga frihetsberövanden vid ordningsstörningar av den art som nu finns i lagen (1973:558) om tillfälligt omhändertagande (LTO). Förslag till utformning av sådana regler har lagts fram av en särskild utredare i betänkandet (SOU 1982:64) *Frihetsberövande vid bråk och berusning*. Enligt detta förslag bör det vara en grundläggande förutsättning för frihetsberövande vid bråk eller andra ordningsstörningar att den som skall omhändertas har gjort sig skyldig till någon form av brottslig gärning, låt vara bagatellartad som förargelseväckande beteende, ofredande eller brott mot lokal ordningsstadga. Härigenom öppnas enligt betänkandet indirekt en möjlighet till domstolsprövning av ingripandet.

Claes Örn

II. Riksåklagaren

I Riksåklagarens författningssamling har utkommit Riksåklagarens anvisningar angående åklagares beredskapstjänst (RÅFS 1983:1/RÅC I:101, som ersätter cirkulär C 41) och Riksåklagarens anvisningar om tillämpningsområdet för strafföreläggande samt rättelse av sådana förelägganden (RÅFS 1983:2/RÅC I: 102, som ersätter RÅFS 1977:1/RÅC I:89). Vidare ges i RÅC I:100 Allmänna råd om information till kriminalvårdsmyndigheterna för anstaltsplacering m. m.

III. Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

Under första halvåret 1983 publicerade BRÅ följande.

I BRÅ-rapporten *Problemen med uppklaringsprocenten* (1983:1) lägger Johannes Knutsson fram en studie om uppklarning av brott i syfte att granska begreppet uppklaringsprocent och vad det visar t. ex. ifråga om polisens effektivitet.

»Brottsliga ungdomsgång« (BRÅ-rapport 1983:2) är en populariserad kortversion av BRÅ-rapporten (1982:5) »Brottslighet och kamratrelationer« av Jerzy Sarnecki. Den redovisar de viktigaste resultaten från en undersökning av ungdomsbrottsligheten i en medelstor svensk kommun.

Genetikern Marianne Rasmussen har inventerat den nyare forskningen rörande genetiska faktors betydelse för brottslighet i BRÅ-rapporten »Brottslighet och biologiskt arv« (1983:3). Författaren redovisar bl a resultat från tvillingstudier och studier av adoptivbarn.

I en antologi redigerad av Ulla Britt Eriksson och Henrik Tham behandlas de utländska medborgarnas brottslighet under titeln »Utlänningarna och brottsligheten«. Antologin behandlar bl. a. invandringen till Sverige, utlänningarnas del av brottsligheten och problemen bakom brottslighet bland utlänningar och svenskar samt utlänningarna som offer för brott.

I den sista promemorian »Ocker« (1983:1) från BRÅ:s översynsarbete ifråga om lagstiftningar mot organiserad och ekonomisk brottslighet har den s. k. grå låne-marknaden uppmärksamats. En lagändring i skärpande riktning föreslås.

Värdetransportgruppen inom BRÅ:s utredningsenhet har i PM 1983:2 »Värde-transporter II« gjort en uppföljning av en tidigare BRÅ-PM i ämnet (1979:1). Promemorian ger bl. a. rekommendationer om värdetransportväskor.

I skriftserien BRÅ-s har utgivits broschyren »Brottslighet och Kriminalpolitik« (1983:1) som ger en kortfattad beskrivning av verkligheten bakom orden, avsedd för en vidare krets.

Ulla Björkman

IV. Kriminalvårdsstyrelsen

Från och med den 1 januari 1983 började ett inrapporteringsystem beträffande narkotikamissbrukare att fungera tillfredsställande efter en inkörningsperiod under oktober—december 1982. Systemet är uppbyggt på följande sätt. Alla nyintagna som avtjänar straff på mer än två månader blir strax efter intagningen föremål för en behandlingsundersökning i vilken alkohol- och narkotikamissbruk särskilt uppmärksammas. Den beslutade behandlingen antecknas i behandlingskollegiets protokoll. Med dessa beslut som underlag inrapporteras till kriminalvårdsstyrelsens forsknings- och utvecklingsgrupp antalet nyintagna som bedöms vara narkotikamissbrukare. Definitionen av missbruk bygger på de definitioner som utformades av utredningen om narkotikamissbrukets omfattning (UNO). Som första resultat har man fått en löpande statistik om tillströmningen av narkotikamissbrukare. För perioden den 1 januari—30 juni 1983 intogs 3 836 personer med strafftider på över 2 månader. Av dessa bedömdes drygt 820 vara narkotikamissbrukare och ytterligare drygt 600 vara grava missbrukare. Drygt 2 400 bedömdes vara icke-missbrukare. Variationer mellan olika anstalter, regioner och tidsperioder kan lätt studeras. Senare kommer bestämda populationer att göras till föremål för mer ingående studier.

Forsknings- och utvecklingsgruppen har i Rapport nr 1983:1 publicerat resultat av urinprovsanalyser vad gäller kriminalvårdsanstalter för perioden augusti 1981—

september 1982. Även en engelsk version av rapporten finns tillgänglig. Studien visar en kraftig ökning av urinprovstagning under perioden. Amfetamin och opiater förekom relativt sällan. Cannabis var det vanligaste preparatet. I rapporten betonas behovet av försiktighet i tolkningen av dessa resultat.

En undersökning utom vistelser utom anstalt enligt 34§ lagen om kriminalvård i anstalt har påbörjats; undersökningen avser narkotikamissbrukare som vistas på behandlingshem eller i familjevårdshem. En undersökning som publicerades 1977 (Rapport nr 25) påvisade att ca 50 % av missbrukare som beviljas en 34§-vistelse misskötte vistelsen innan hälften av den planerade tiden hade gått. Den aktuella undersökningen skall belysa vilka förberedelser som görs från kriminalvårdens sida samt av behandlingshemmen för att förebygga misskötsamhet. En aktuell population används för denna delundersökning. En annan delundersökning skall beskriva de intagna som beviljades en 34§-vistelse under budgetåret 1978/79 samt hur deras sociala situation utvecklades efter villkorlig frigivning.

LOKNARK-projektet är en försöksverksamhet på fyra slutna lokalanstalter som planerades under sista halvåret 1982 och kom igång från och med årsskiftet 1982/83. Syftet med försöket är att höja personalens kollektiva förmåga att åtgärda narkotikamissbruket. Försöket bygger på utbildning av personalen i missbruksfrågor, lokal utformning av ett åtgärdsprogram samt intensifierad urinprovtagning. Forsknings- och utvecklingsgruppen undersöker eventuella förändringar i anstaltens sociala klimat och personalens uppfattning om hur projektet har fungerat. Urinprovsanalyser beräknas ge svar på frågan om narkotikamissbruk under anstaltsvistelsen har minskat. Vissa andra mått skall studeras, t. ex. frekvensen av missbrukade permissioner och förflyttningar. Även ledningsfrågor kommer att studeras.

Vissa andra undersökningar beträffande narkotikamissbruk planerades under första halvåret 1983 men kommer igång senare under 1983.

Norman Bishop

V. Narkotikakommissionen

Narkotikakommissionen som tillsattes i november 1982 (se NTFK 1983 s. 239 f) presenterade fyra delbetänkanden under första halvåret 1983.

I mars föreslogs en försöksverksamhet med ändrade samarbetsformer mellan tull och polis i Malmöhus län. Syftet var att få underlag för slutliga förslag rörande bl. a. tullens tillgång till uppgifter i polisregistren samt arbetsfördelning och samverkan mellan tull och polis. Efter beslut av regeringen inleddes försöksverksamheten i april och skall pågå t. o. m. september.

Skolans insatser mot droger togs upp i april och i maj föreslog kommissionen vissa ekonomiska förstärkningar av bl. a. polis, åklagare och kriminalvård. Regeringen beslutade om detta i slutet av juni.

Narkotikasituationen i fängelserna behandlades i en promemoria i juni. Kommissionen slog bl. a. fast att det aldrig får vara lätt och riskfritt att ta in narkotika men att man också måste överväga de s. k. kontrollskadorna. Platsbristen på fängelserna är ett grundläggande problem inte bara av ekonomiska och humanitära

skäl utan också i kampen mot narkotika. Fångtalen får därför inte fortsätta att öka utan måste på sikt reduceras.

Kommissionen pekar på hur det kan gå till. Straffskärpningar bör undvikas. Straffskalorna för förmögenhetsbrotten bör sänkas. Man bör reducera majoriteten av de straff som döms ut med ca en tredjedel. En generell strafflindringsregel bör införas i brottsbalken. Den bör innehålla att när någon för första gången skall dömas till fängelse så skall strafftiden i regel bestämmas till hälften av vad som i allmänhet bort följa på brottet.

Promemorian, som också innehåller en rad förslag om verksamheten i fängelserna, remissbehandlas för närvarande.

Under hösten tar kommissionen upp bl. a. polisens och tullens verksamhet, internationell samverkan och lokala insatser mot droger. Arbetet beräknas vara avslutat omkring årsskiftet 1983/84.

Sten Heckscher

VI. Svenska Kriminalistföreningens årsmöte

Vid Svenska Kriminalistföreningens årsmöte den 28 april 1983 redogjorde ordföranden i 1977 års sexualbrottskommitté, hovrättslagmannen Johan Lind, för kommitténs förslag till nya regler om sexualbrott (jfr ovan I). Förslagen diskuterades.

Till ny ledamot i styrelsen i stället för kriminalvårdsdirektören Paul Samuelsson, som av sagt sig omval, valdes anstaltsdirektören Ann-Britt Grünwald. Övriga ledamöter omvaldes. Styrelsen består — förutom av Grünwald — av riksåklagaren Magnus Sjöberg, ordförande, överläkaren Karl-Erik Törnqvist, vice ordförande, generaldirektören Bo Martinsson, docenten Nils Jareborg, polisintendenten Tommy Lindström, advokaten Marianne Wolff, professorn Ulla Bondeson, hovrättsassessorn Claes Örn, sekreterare och kassaförvaltare, justitierådet Per Jermsten, professorn Lars Lidberg och psykologen Bengt Warren. Till styrelsen har vidare hovrättslagmannen Erland Aspelin adjungerats (jfr. nedan).

Årsmötet beslutade att i en första läsning godta ett av styrelsen framlagt förslag till ändringar i föreningens stadgar som syftar till att bereda väg för lokalavdelningar inom föreningen. Förslaget sammanhänger med att hovrättslagmannen Erland Aspelin har tagit initiativ till möten i Malmö-Lundregionen med kriminalpolitiska diskussioner, vilka äger rum i Kriminalistföreningens namn. Den nya lokalavdelningen har gjort stor lycka och räknar redan ca hundratalet medlemmar.

Från årsmötet är vidare att rapportera att föreningen hade glädjan att som gäst välkomna Erik Merlung, Dansk Kriminalistforening.

Claes Örn